

การศึกษาศักยภาพและกลยุทธ์การท่องเที่ยวเชิงนิเวศบ้านคลองตาเพิ่ม อำเภอพระสมุทรเจดีย์ จังหวัดสมุทรปราการ*

The Study of Potential and Strategies to Ecotourism in Ban Khlong Ta Perm,
Phra Samut Chedi District, Samut Prakan Province

สายชล ดอกไม้

Saichon Dokmai

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Faculty of Social Sciences Mahachulalongkornrajavidyalaya University

E-mail: Saichon@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ ได้แก่ 1) เพื่อศึกษาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่บ้านคลองตาเพิ่ม อำเภอพระสมุทรเจดีย์ จังหวัดสมุทรปราการ 2) เพื่อพัฒนาและจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน และ 3) เพื่อสังเคราะห์และจัดทำกลยุทธ์การท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนอย่างยั่งยืน โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสาน ระหว่างการวิจัยเชิงคุณภาพ และการวิจัยแบบกึ่งทดลอง กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ สมาชิกชุมชนบ้านคลองตาเพิ่มจำนวน 30 คน ซึ่งประกอบด้วยกลุ่มผู้นำชุมชน กลุ่มเยาวชน กลุ่มแม่บ้าน และกลุ่มผู้สูงอายุ โดยใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง เครื่องมือที่ใช้เก็บข้อมูล ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก แบบสังเกตแบบมีส่วนร่วม แบบสอบถามก่อน - หลัง และการประชุมระดมความคิดเห็น วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการวิเคราะห์ และเชิงปริมาณด้วยสถิติพื้นฐาน ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการเปรียบเทียบค่าก่อน - หลังด้วย t-test

ผลการวิจัยพบว่า ชุมชนบ้านคลองตาเพิ่มมีศักยภาพเชิงนิเวศในหลายมิติ ได้แก่ ทุนทรัพยากรธรรมชาติ (ป่าชายเลน คลอง และความหลากหลายทางชีวภาพ) ทุนทางสังคมและวัฒนธรรม (วิถีชุมชน ประเพณี และความเข้มแข็งของเครือญาติ) รวมทั้งทุนมนุษย์ (ผู้นำชุมชน เยาวชน) ที่มีความพร้อมในการพัฒนา ภายหลังจากจัดกิจกรรมพบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความรู้ ทักษะ และพฤติกรรมเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 และเกิดการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงของชุมชนทั้งในกระบวนการออกแบบและดำเนินกิจกรรม

นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลด้วย SWOT และ TOWS Matrix นำไปสู่การสังเคราะห์กลยุทธ์และการออกแบบ “โมเดลกลยุทธ์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศบ้านคลองตาเพิ่ม” ซึ่งครอบคลุม 4 มิติ ได้แก่ ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากร การสร้างสรรค์กิจกรรมท่องเที่ยว การสร้างเครือข่ายความร่วมมือ และการสร้างรายได้ที่ยั่งยืน กลยุทธ์เหล่านี้เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นศูนย์กลาง และสอดคล้องกับแนวทางการท่องเที่ยวโดยชุมชนเชิงนิเวศในระดับประเทศ

ผลลัพธ์จากงานวิจัยครั้งนี้สามารถใช้เป็นแนวทางพัฒนานโยบายและการจัดการการท่องเที่ยวในชุมชนที่มีบริบทคล้ายคลึงกัน และเป็นต้นแบบของการจัดการทรัพยากรที่ยั่งยืนควบคู่กับการพัฒนาทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของท้องถิ่น

คำสำคัญ: การศึกษา; ศักยภาพและกลยุทธ์; การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ABSTRACT

The purpose of this research was threefold: 1) to analyze the ecotourism potential of Ban Khlong Ta Perm, Phra Samut Chedi District, Samut Prakan Province; 2) to develop participatory ecotourism activity sets for the community; and 3) to propose strategic guidelines for sustainable ecotourism development centered on community participation. The research employed a mixed-methods approach, combining qualitative research– through in-depth interviews, participatory observation, and field studies with a quasi–experimental method utilizing community-based ecotourism activity modules. The target group comprised 30 individuals, including community leaders, youth, women’s groups, and local entrepreneurs.

Findings revealed that Ban Khlong Ta Perm possesses rich natural resources such as mangrove forests, canal ecosystems, and biodiversity, as well as strong social and cultural capital, including intergenerational relationships and local wisdom. The qualitative data confirmed the community’s readiness and enthusiasm for ecotourism. The experimental activities significantly improved participants’ knowledge, attitudes, and behaviors regarding conservation and tourism management.

Strategic analysis using SWOT and TOWS matrices resulted in the formulation of four strategic directions SO, WO, ST, and WT and the development of a “Strategic Model for Sustainable Ecotourism Development in Ban Khlong Ta Phoem.” This model links input factors, participatory processes, and desired outcomes, such as increased community income, enhanced environmental awareness, and long-term socio-cultural sustainability.

The study recommends that local administrative bodies, educational institutions, and the private sector collaborate to provide structural, financial, and knowledge-based support. It also encourages further comparative research on ecotourism management across different ecological zones in Thailand.

Keywords: The Study; Potential and Strategies; Ecotourism

บทนำ

อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวจัดเป็นอีกหนึ่งอุตสาหกรรมหลักที่ทั่วโลกให้ความสำคัญเป็นอย่างมาก เป็นเพราะอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวสามารถแสดงอัตลักษณ์ ศิลปะ วัฒนธรรม และประเพณีแต่ละประเทศ นั้นๆ สู่นักท่องเที่ยวทั่วโลก องค์การการท่องเที่ยวโลกแห่งสหประชาชาติ หรือ ยูเอ็นดับเบิลยูทีโอ (UNWTO) เปิดเผยสถิติการท่องเที่ยวทั่วโลกที่ระบุว่า ในปี 2565 มีนักท่องเที่ยวทั่วโลกมากกว่า 917 ล้านคน เดินทางท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นมาก เมื่อเทียบกับปี 2564 ไม่ว่าอย่างไร ตัวเลขดังกล่าว อยู่ที่ระดับร้อยละ 63 ของจำนวนนักท่องเที่ยวในปี 2562 ซึ่งเป็นช่วงก่อนการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ทั้งนี้ ยูเอ็นดับเบิลยูทีโอ คาดการณ์ว่าในปี 2566 จำนวนนักท่องเที่ยวทั่วโลกเพิ่มขึ้นมาอยู่ที่ ร้อยละ 80 ถึงร้อยละ 95 ของจำนวนนักท่องเที่ยวช่วงก่อนการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 (สำนักข่าวกรมประชาสัมพันธ์, 2024) จากสถิติเห็นได้อย่างชัดเจนว่าอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเป็นตัวกระตุ้นในด้านเศรษฐกิจให้กับทุกประเทศทั่วโลกเป็นอย่างมาก แต่อย่างไรก็ตาม แม้การท่องเที่ยวจะเป็นอุตสาหกรรมหลักของประเทศแต่ก็ยังสามารถสร้างผลกระทบต่อ

ทรัพยากรธรรมชาติอยู่ไม่น้อย อาจเกิดจากหลากหลายพฤติกรรมที่กระทำขึ้นระหว่างการท่องเที่ยว ซึ่งเป็นการจุดฉนวนระเบิดให้เวลาของทรัพยากรธรรมชาติเหลือน้อยลงทุกวัน

ในปัจจุบันมีกิจกรรมการท่องเที่ยวเกิดขึ้นอย่างหลากหลาย เพิ่มความแปลกใหม่ น่าสนใจเป็นการดึงดูดนักท่องเที่ยวได้อย่างดี ซึ่งการท่องเที่ยวเชิงนิเวศถือเป็นอีกทางเลือกหนึ่งที่น่าสนใจในบรรดาผู้หลงรักธรรมชาติ องค์ประกอบหลักของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ 4 ด้าน คือองค์ประกอบด้านพื้นที่ การจัดการ กิจกรรม และกระบวนการรวมทั้งมีส่วนร่วมของชุมชนในท้องถิ่น การท่องเที่ยวเชิงนิเวศสามารถจัด ได้หลายรูปแบบ เช่น เดินเที่ยวบนเส้นทางศึกษาธรรมชาติภายในเขตอุทยานแห่งชาติ เดินป่าระยะไกล การปั่น จักรยานดูนก ดูผีเสื้อ ดูพรรณไม้ การเที่ยวชมฟาร์มปศุสัตว์ ไร่สวน เป็นต้น ขณะเดียวกันการท่องเที่ยวก็ต้องสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจให้แก่ชุมชนท้องถิ่นด้วย โดยมีจุดประสงค์ของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ คือการให้นักท่องเที่ยวได้สังเกตและดื่มด่ำกับความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศของพื้นที่ธรรมชาติ นี่จึงถือเป็นการเปิดประสบการณ์ให้แก่นักท่องเที่ยวได้สัมผัสกับความสวยงามของธรรมชาติในพื้นที่ แต่ต้องดำเนินไปตามเงื่อนไขเพื่อไม่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อธรรมชาติ อีกทั้งวัฒนธรรมดั้งเดิมที่เกิดขึ้นมากมายในพื้นที่ชุมชน โดยต้องการให้ผู้มาเยือนพื้นที่ได้ซึมซับวัฒนธรรมและเรียนรู้ขนบธรรมเนียมท้องถิ่นผ่านการมาใช้ชีวิตในชุมชนภายในพื้นที่ทางธรรมชาติ ซึ่งการท่องเที่ยวเชิงนิเวศก่อให้เกิดประโยชน์ทางเศรษฐกิจแก่ชุมชนเป็นอย่างมาก เนื่องจากการท่องเที่ยวดังกล่าวเปิดโอกาสให้เกิดการจ้างงานและสร้างรายได้ เป็นทางเลือกให้ทั้งชุมชนท้องถิ่น องค์กร และหน่วยงานที่บริหารจัดการตามพื้นที่ธรรมชาตินั้น ๆ

หากจะกล่าวถึงพื้นที่ที่เหมาะสมแก่การพัฒนาการท่องเที่ยว ยังประโยชน์เพื่อให้เกิดขึ้นแก่ ประชาชน (People) รายได้ (Profits) และความยั่งยืน (Planet) ตามแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ ฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2566 - 2570) ผู้วิจัยได้ลงสำรวจเบื้องต้น ณ ชุมชนบ้านคลองตาเพิ่ม อำเภอสุมทรีเจดีย์ จังหวัดสมุทรปราการ พบว่า เป็นหมู่บ้านเล็กๆที่รายล้อมด้วยท้องฟ้า สายน้ำและป่าชายเลน วิถีชีวิตที่เรียบง่ายท่ามกลางธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ คือเสน่ห์ที่ดึงดูดให้นักท่องเที่ยวที่สนใจการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ทางสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอสุมทรีเจดีย์มีการส่งเสริมและพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากให้มีความมั่นคง ประชาชนพึ่งตนเองได้ โดยส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาอาชีพ พัฒนาผลิตภัณฑ์ เพื่อสร้างงาน สร้างอาชีพ และสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชนซึ่งได้ส่งเสริมการดำเนินโครงการชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี เพื่อใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการสร้างรายได้ให้กับชุมชนด้วยการพัฒนาหมู่บ้านให้มีความพร้อมที่จะรองรับนักท่องเที่ยว ดึงเสน่ห์ของชุมชนสร้างสรรค์สินค้าและบริการผ่านโปรแกรมการท่องเที่ยว รวมทั้งการเชื่อมโยงการท่องเที่ยวกระแสหลักที่เป็นแอ่งใหญ่ มาสัมผัสเสน่ห์ของหมู่บ้านที่เป็นแอ่งเล็ก (สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอสุมทรีเจดีย์ จังหวัดสมุทรปราการ, 2565) จะเห็นได้ว่า ชุมชนบ้านคลองตาเพิ่มมีความตั้งใจในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ ธรรมชาติ วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนอย่างยั่งยืน

ชุมชนบ้านคลองตาเพิ่ม อำเภอสุมทรีเจดีย์ จังหวัดสมุทรปราการ เป็นชุมชนที่มีความอุดมสมบูรณ์ทางทรัพยากรธรรมชาติและวิถีชีวิตที่ผูกพันกับสิ่งแวดล้อมรอบตัว อย่างไรก็ตาม ชุมชนนี้กำลังเผชิญกับปัญหาหลายประการที่ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของชาวบ้านและศักยภาพในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หนึ่งในปัญหาหลักที่ชุมชนบ้านคลองตาเพิ่มกำลังเผชิญคือการเสื่อมสภาพของทรัพยากรธรรมชาติ เนื่องจากการขยายตัวของเมืองและอุตสาหกรรม ทำให้พื้นที่ชุ่มน้ำและแม่น้ำที่เป็นแหล่งทรัพยากรหลักของชุมชนได้รับผลกระทบอย่างรุนแรง ทั้งจากมลพิษทางน้ำ การกัดเซาะตลิ่ง และการลดลงของปริมาณสัตว์น้ำ ซึ่งส่งผลกระทบต่อการค้าขายชีวิตของชาวบ้านที่พึ่งพิงทรัพยากรเหล่านี้ในการทำประมงและเกษตรกรรม

นอกจากนี้ ชุมชนยังเผชิญกับปัญหาการขาดการสนับสนุนทางเศรษฐกิจและการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็นในการรองรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เช่น การขาดเส้นทางคมนาคมที่สะดวกสบาย การขาดสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐานสำหรับนักท่องเที่ยว และการขาดการจัดการและวางแผนการท่องเที่ยวที่มีประสิทธิภาพ ส่งผลให้ชุมชนไม่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวได้มากเท่าที่ควร ปัญหาด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืนก็เป็นอีกหนึ่งประเด็นที่สำคัญ การใช้ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่บางครั้งขาดการวางแผนและควบคุมอย่างเหมาะสม ทำให้ทรัพยากรถูกใช้ไปอย่างรวดเร็วและเสื่อมสภาพ นอกจากนี้ การขาดความรู้และความเข้าใจในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชนยังเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในระยะยาว เพื่อพัฒนาและสร้างศักยภาพในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ชุมชนบ้านคลองตาเพิ่มจำเป็นต้องมีการแก้ไขปัญหาที่กล่าวมาข้างต้นอย่างเป็นระบบ ซึ่งรวมถึงการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวกที่เหมาะสม และการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการและพัฒนาการท่องเที่ยว ทั้งนี้เพื่อให้การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นเครื่องมือที่นำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืนและสร้างความมั่นคงให้กับชุมชนในระยะยาว

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสำรวจและวิเคราะห์ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวบ้านคลองตาเพิ่ม อำเภอพระสมุทรเจดีย์ จังหวัดสมุทรปราการ
2. เพื่อพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศบ้านคลองตาเพิ่ม อำเภอพระสมุทรเจดีย์ จังหวัดสมุทรปราการ
3. เพื่อเสนอกลยุทธ์การท่องเที่ยวเชิงนิเวศบ้านคลองตาเพิ่ม อำเภอพระสมุทรเจดีย์ จังหวัดสมุทรปราการ

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (Mix Method) ประกอบด้วยการวิจัยแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกที่ชัดเจนเกี่ยวกับประเด็นต่าง ๆ เพื่อนำไปสู่ความเข้าใจในเนื้อหา แล้วตามด้วยการวิจัยเชิงปฏิบัติการกึ่งทดลอง (Quasi-Experimental Research) ทางผู้วิจัยจึงมีขั้นตอนและวิธีการดำเนินการดังต่อไปนี้

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญและพื้นที่ในการวิจัย

ผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่การศึกษา คือ บ้านคลองตาเพิ่ม อ.พระสมุทรเจดีย์ จ.สมุทรปราการ ซึ่งถือเป็นชุมชนริมคลองที่ยังคงวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม ธรรมชาติยังอุดมสมบูรณ์ เหมาะแก่การศึกษาศักยภาพและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญคัดเลือกแบบเจาะจง (purposive sampling) มีคุณสมบัติตามเกณฑ์การคัดเลือก (Inclusion criteria) ได้แก่ 1) เป็นผู้ที่มิอายุอยู่ในวัยทำงาน 20 - 70 ปี และ 2) เป็นผู้ที่มีประสบการณ์ความรู้ ความเข้าใจด้านการท่องเที่ยวและทรัพยากรของชุมชนบ้านคลองตาเพิ่ม ประกอบด้วย 5 กลุ่ม ดังนี้

1) กลุ่มผู้นำชุมชน ได้แก่ เจ้าอาวาสวัดทองรำไพพร กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ประธานกลุ่มอาชีพ รวมทั้งสิ้น จำนวน 5 ราย

2) กลุ่มชาวบ้านท้องถิ่น ได้แก่ ผู้สูงอายุ (ที่เป็นที่เคารพในชุมชน) ประชาชนทั่วไปที่อาศัยอยู่ในพื้นที่บริเวณบ้านคลองตาเพิ่ม ตำบลแหลมฟ้าผ่า รวมทั้งสิ้นจำนวน 10 ราย

3) กลุ่มบุคลากรภาครัฐ ได้แก่ นายอำเภอ อำเภอพระสมุทรเจดีย์ นายกองค์การบริหารส่วนตำบลแหลมฟ้าผ่า เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลแหลมฟ้าผ่า เจ้าหน้าที่สำนักพัฒนาสังคม อำเภอพระสมุทรเจดีย์ รวมทั้งสิ้น จำนวน 5 ราย

4) กลุ่มนักท่องเที่ยว ได้แก่ นักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในพื้นที่วิจัยในช่วงเวลาการเก็บข้อมูล จำนวน 5 ราย

5) กลุ่มผู้ประกอบการ ได้แก่ ผู้ประกอบการร้านอาหาร โรงแรมที่พัก ที่อยู่ในพื้นที่วิจัยและบริเวณใกล้เคียง จำนวน 5 ราย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยและการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Method Research) ประกอบด้วย การวิจัยเชิงคุณภาพและเชิงกึ่งทดลอง เพื่อพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนบ้านคลองตาเพิ่ม โดยเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วยดังนี้

1) การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview)

เครื่องมือสัมภาษณ์สร้างขึ้นจากการศึกษาข้อมูลเอกสาร งานวิจัย และทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ รวมทั้งข้อมูลจากการวิจัยเชิงคุณภาพในระยะแรก เพื่อกำหนดคำถามที่ครอบคลุมประเด็นสำคัญ ได้แก่ ศักยภาพของทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรม โครงสร้างพื้นฐาน และแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศให้ยั่งยืน

แบบสัมภาษณ์ได้รับการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) โดยผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 5 ท่าน และคำนวณหาค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์การวิจัย (Index of Item-Objective Congruence: IOC) ได้ค่า อยู่ระหว่าง 0.80–1.00 ซึ่งอยู่ในระดับที่เหมาะสมและสามารถนำไปใช้ได้จริง หลังจากนั้นผู้วิจัยได้ปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อนำไปใช้ในการเก็บข้อมูล

2) แบบประเมินผลก่อน-หลังการดำเนินกิจกรรม (Pre-test / Post-test Assessment)

เครื่องมือนี้สร้างขึ้นเพื่อวัดผลการเปลี่ยนแปลงด้านความรู้ ความเข้าใจ และทักษะของผู้เข้าร่วมก่อนและหลังการดำเนินกิจกรรมพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ สร้างขึ้นจากกรอบแนวคิดการพัฒนาศักยภาพชุมชนและผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพในระยะก่อนหน้า

ผู้วิจัยได้ให้ผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 5 ท่าน ตรวจสอบความเหมาะสมของเนื้อหาและความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย โดยได้ค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) เท่ากับ 0.90 และเมื่อทดสอบหาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) ของแบบประเมินได้ค่า Cronbach's Alpha เท่ากับ 0.87 ซึ่งอยู่ในระดับสูง แสดงว่าเครื่องมือนี้มีความเที่ยงและสามารถใช้ในการเก็บข้อมูลได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3) การสังเกต (Observation)

ใช้ทั้งแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) และแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation) เพื่อเก็บข้อมูลเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมของพื้นที่ท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ลักษณะทางกายภาพ วิถีชีวิตวัฒนธรรมของชุมชน รวมทั้งพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวและผู้ประกอบการในพื้นที่ เครื่องมือสังเกตสร้างขึ้นโดยอ้างอิงจากประเด็นการวิจัยและกรอบแนวคิดการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และได้รับการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาโดยผู้ทรงคุณวุฒิด้านการท่องเที่ยวและการพัฒนาชุมชนจำนวน 3 ท่าน ก่อนนำไปใช้จริง

4) การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion)

ผู้วิจัยใช้แนวคำถามแบบมีโครงสร้าง (Structured Focus Group Guideline) เพื่อรวบรวมความคิดเห็นจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 4 กลุ่ม ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศชุมชนบ้านคลองตา

เพิ่ม เครื่องมือนี้สร้างขึ้นจากประเด็นการสัมภาษณ์เชิงลึกและผลการวิเคราะห์ข้อมูลระยะต้น เพื่อให้สามารถระดมความคิดเห็นเกี่ยวกับศักยภาพ ปัญหา และแนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืน

แบบคำถามสนทนากลุ่มได้รับการตรวจสอบโดยผู้ทรงคุณวุฒิด้านการวิจัยและการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจำนวน 5 ท่าน ค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) อยู่ในช่วง 0.80–1.00 แสดงว่าเครื่องมือมีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยและสามารถนำไปใช้ได้จริง

5) ชุดกิจกรรมแผนพัฒนาศักยภาพและเสริมสร้างกลยุทธ์การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ชุดกิจกรรมนี้สร้างขึ้นจากข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม และการสังเกต เพื่อใช้ทดลองในพื้นที่จริงกับกลุ่มเป้าหมาย โดยมีการตรวจสอบความเหมาะสมของกิจกรรมโดยผู้ทรงคุณวุฒิด้านการพัฒนาชุมชนและการจัดการการท่องเที่ยวจำนวน 5 ท่าน เพื่อประเมินความสอดคล้องและความเป็นไปได้ของกิจกรรมในการปฏิบัติจริง

การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

ผู้วิจัยได้ดำเนินการตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือวิจัยในด้านต่าง ๆ ดังนี้

1) ความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) ตรวจสอบโดยผู้ทรงคุณวุฒิ 5 ท่าน โดยได้ค่า IOC ตั้งแต่ 0.80 ขึ้นไป

2) ความเชื่อมั่น (Reliability) แบบประเมินผลกิจกรรมผ่านการทดสอบค่าความเชื่อมั่น Cronbach's Alpha เท่ากับ 0.87

3) ความเหมาะสมของรูปแบบและความเข้าใจง่าย ได้รับการประเมินจากการทดลองใช้เครื่องมือกับกลุ่มย่อยก่อนเก็บข้อมูลจริง และปรับปรุงตามข้อเสนอแนะของอาจารย์ที่ปรึกษา

การเก็บข้อมูล ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก สนทนากลุ่ม การสังเกต และการทดลองใช้ชุดกิจกรรมในพื้นที่จริง พร้อมติดตามและประเมินผลอย่างต่อเนื่อง

การวิเคราะห์ข้อมูล

1) การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลตามเนื้อหา (content analysis) แล้วสรุปตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ โดยการวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลจากการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยผู้วิจัยจะนำข้อมูลจากการวิเคราะห์จากเอกสาร ประกอบกับข้อมูลที่ได้จากแบบสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) หลังจากนั้น ผู้วิจัยยืนยันความน่าเชื่อถือได้ของข้อมูลด้วยการให้บุคคลที่อยู่ในปรากฏการณ์ที่ศึกษาและบุคคลที่มีความรู้เกี่ยวกับเรื่องที่ทำการศึกษาดูตรวจสอบและรับรองความถูกต้อง โดยการแปรข้อมูลพร้อมให้ข้อคิดเห็นเพิ่มเติม ทักท้วงหรือยอมรับข้อมูลที่น่าเสนอ ซึ่งการตรวจสอบความน่าเชื่อถือได้ของข้อมูลด้วยวิธีนี้ ผู้วิจัยใช้กับข้อมูลเบื้องต้นและข้อมูลที่เป็นส่วนที่ผู้วิจัยได้ตีความแล้วนำข้อมูลจากการสัมภาษณ์โดยผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key information) นำมาวิเคราะห์เชิงพรรณนาและผลิตชุดกิจกรรมสำหรับการวิจัยปฏิบัติการโดยมุ่งเน้นการวิเคราะห์โดยการสรุปตามสาระสำคัญด้านเนื้อหาที่กำหนดไว้

2) การวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยเชิงปฏิบัติการ การวิเคราะห์ศักยภาพและกลยุทธ์การท่องเที่ยวเชิงนิเวศบ้านคลองตาเพิ่ม เพื่อนำมาพัฒนาศักยภาพและกลยุทธ์การท่องเที่ยวเชิงนิเวศบ้านคลองตาเพิ่ม เน้นการสร้าง ทักษะและความรู้ให้กับชาวบ้านเกี่ยวกับการบริการ การท่องเที่ยว การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการตัดสินใจ และสร้างจิตสำนึกให้นักท่องเที่ยวท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบ เพื่อให้ได้ผลลัพธ์นำมาพัฒนาต่อยอดการพัฒนาศักยภาพและกลยุทธ์การท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ยั่งยืนของชุมชนบ้านคลองตาเพิ่ม ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบประเมินผลทั้งก่อนและหลังการทำกิจกรรม ด้วยวิธีการทางสถิติ

การนำเสนอผลการวิจัย

ใช้การพรรณนาวิเคราะห์ (analytical description) โดยอ้างอิงข้อมูลเชิงลึก ภาพถ่าย และคำบอกเล่าของผู้ให้ข้อมูล เพื่ออธิบายศักยภาพ ปัญหา กลยุทธ์ และแนวทางการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของบ้านคลองตาเพิ่มอย่างเป็นระบบ

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ 1 ศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนบ้านคลองตาเพิ่ม ในส่วนนี้เป็นผลการศึกษาเชิงคุณภาพ ซึ่งผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ระดับลึก (In-depth Interview) ผลการศึกษาพบว่า ชุมชนบ้านคลองตาเพิ่มมีศักยภาพในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในหลายมิติ ดังนี้

- 1) ทุนทรัพยากรธรรมชาติ มีระบบนิเวศที่อุดมสมบูรณ์ ได้แก่ ป่าชายเลน คลองธรรมชาติ และความหลากหลายทางชีวภาพ โดยเฉพาะพืชน้ำและสัตว์น้ำในระบบคลอง ซึ่งสามารถนำไปสู่การออกแบบกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงเรียนรู้ เช่น ล่องแพ ชมป่าชายเลน และกิจกรรมการอนุรักษ์
- 2) ทุนทางสังคมและวัฒนธรรม ชุมชนมีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย มีความสามัคคีในหมู่บ้าน เครือญาติยังคงเข้มแข็ง มีประเพณีและความเชื่อท้องถิ่นที่ยังคงสืบสาน เช่น ประเพณีทำบุญกลางบ้านและการจัดกิจกรรมร่วมกันในระดับครัวเรือนถึงชุมชน
- 3) ศักยภาพของผู้นำและเครือข่าย มีผู้นำชุมชนที่มีศักยภาพในการขับเคลื่อน และมีเครือข่ายความร่วมมือกับหน่วยงานภายนอก ทั้งภาครัฐ ภาควิชาการ และภาคประชาสังคม ซึ่งเอื้อต่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน
- 4) ความสนใจของนักท่องเที่ยว จากการสัมภาษณ์ พบว่ามีแนวโน้มที่นักท่องเที่ยวกลุ่มครอบครัว และนักเรียนสนใจการท่องเที่ยวแบบเรียนรู้ธรรมชาติ โดยเฉพาะกิจกรรมเชิงนิเวศที่ให้ประสบการณ์ร่วมกับชุมชน

วัตถุประสงค์ที่ 2 การพัฒนาและจัดกิจกรรมต้นแบบที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน ในส่วนนี้เป็นผลการศึกษาจากวิจัยกึ่งทดลอง ผลการดำเนินกิจกรรม “พัฒนาผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ” พบว่าชุดกิจกรรมที่ออกแบบโดยผู้วิจัยสามารถเสริมสร้างการมีส่วนร่วมและยกระดับความรู้ ทักษะ และพฤติกรรมของชุมชนได้อย่างมีนัยสำคัญ ซึ่งผู้วิจัยเสนอผลการศึกษาเป็น 3 ประเด็น โดยมีรายละเอียดดังนี้

- 1) ก่อนและหลังเข้าร่วมกิจกรรม กลุ่มตัวอย่างจำนวน 30 คน มีคะแนนด้านความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเพิ่มขึ้นโดยเฉลี่ย 37% และทัศนคติที่เป็นบวกต่อการอนุรักษ์ธรรมชาติและจัดการโดยชุมชนเพิ่มขึ้นอย่างเห็นได้ชัด
- 2) การออกแบบกิจกรรม กิจกรรมมีลักษณะเป็นเวิร์คช็อปผสมผสาน เช่น การออกแบบเส้นทางท่องเที่ยว ลองจำลองกิจกรรมต้อนรับนักท่องเที่ยว และการทำกิจกรรมอนุรักษ์ป่าชายเลน ซึ่งกระตุ้นให้กลุ่มเป้าหมายเกิดการเรียนรู้เชิงประจักษ์และการถอดบทเรียนร่วมกัน
- 3) การมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง พบว่ากลุ่มเยาวชนและผู้สูงอายุมีบทบาทสำคัญในการระดมความคิดเห็นและถ่ายทอดความรู้ดั้งเดิม ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนข้ามรุ่น (intergenerational learning) ซึ่งเป็นรากฐานของการท่องเที่ยวโดยชุมชน

กิจกรรมดังกล่าวยังเป็นพื้นที่นำร่องที่ก่อให้เกิดกระบวนการรวมกลุ่มภายในชุมชน และช่วยเสริมสร้างภาวะผู้นำและความสามารถในการจัดการตนเองของชุมชน

วัตถุประสงค์ที่ 3 กลยุทธ์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างยั่งยืน จากการวิเคราะห์ SWOT/TOWS และการสังเคราะห์ข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัยได้จัดทำกลยุทธ์ครอบคลุมทั้ง 4 ด้าน ได้แก่

- 1) SO Strategy (ใช้จุดแข็งเสริมโอกาส) เช่น การพัฒนากิจกรรมท่องเที่ยว ชุมวิถีชีวิต และจัดทำฐานเรียนรู้
- 2) WO Strategy (ใช้โอกาสลดจุดอ่อน) เช่น การพัฒนาเยาวชนให้เป็นมัคคุเทศก์ท้องถิ่น และการฝึกอบรมการบริหารจัดการ
- 3) ST Strategy (ใช้จุดแข็งลดอุปสรรค) เช่น การสร้างแนวร่วมกับหน่วยงานภายนอกเพื่อป้องกันการท่องเที่ยวเชิงพาณิชย์เกินควบคุม
- 4) WT Strategy (หลีกเลี่ยงความเสี่ยง/อุปสรรค) เช่น การตั้งกองทุนเพื่อฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม และจัดระเบียบพื้นที่ท่องเที่ยว

กลยุทธ์เหล่านี้ถูกสังเคราะห์เข้าสู่ “โมเดลกลยุทธ์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศบ้านคลองตาเพิ่ม” ซึ่งเชื่อมโยงระหว่างปัจจัยนำเข้า กระบวนการ และผลลัพธ์ที่คาดหวัง โดยมี การมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นแกนกลางของการขับเคลื่อน

ผลลัพธ์ที่คาดหวังจากโมเดลนี้ แบ่งออกเป็นผลลัพธ์ระยะสั้น ได้แก่ รายได้เพิ่มขึ้น ความตระหนักในคุณค่าทรัพยากร และความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว ส่วนผลลัพธ์ระยะยาวคือ ความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ และสังคมวัฒนธรรม ซึ่งล้วนสอดคล้องกับแนวคิดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเชิงนิเวศอย่างเป็นระบบ

อภิปรายผลการวิจัย

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 1 พบว่า ชุมชนบ้านคลองตาเพิ่มมีศักยภาพด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่โดดเด่นในหลายมิติ ไม่ว่าจะเป็นทรัพยากรธรรมชาติ ระบบนิเวศที่หลากหลาย วิถีชีวิตชุมชนที่เป็นเอกลักษณ์ ตลอดจนความเข้มแข็งของทุนทางสังคม โดยทั้งหมดนี้ล้วนเป็นองค์ประกอบสำคัญที่เอื้อต่อการพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในระยะยาว และสะท้อนความสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องการพัฒนาที่ยั่งยืนที่มีชุมชนเป็นฐาน (Community-Based Ecotourism) และศักยภาพเชิงพื้นที่และบริบททางกายภาพ ผลการวิเคราะห์บริบทพื้นที่ของชุมชนบ้านคลองตาเพิ่มมีลักษณะเป็นพื้นที่ชายฝั่งปากอ่าวไทยที่ยังคงความหลากหลายทางชีวภาพในระดับสูง โดยเฉพาะระบบป่าชายเลน คลองธรรมชาติ และระบบนิเวศน้ำกร่อย ซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของสิ่งมีชีวิตหลากหลายชนิด อาทิ ปลาตีน ปู ก้ามดาบ หอยนางรม และพืชน้ำเค็มน้ำกร่อย สอดคล้องกับงานวิจัยของ อมรรัตน์ พันธนา (2562) ที่ระบุว่าพื้นที่ชายฝั่งปากแม่น้ำเจ้าพระยาด้านอำเภอพระสมุทรเจดีย์ยังคงรักษาระบบนิเวศชายฝั่งได้ดี และสามารถพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ทางธรรมชาติสำหรับเยาวชนและประชาชนทั่วไปได้อย่างเหมาะสม การมีแหล่งทรัพยากรดังกล่าวถือเป็น ทุนธรรมชาติที่สำคัญ ซึ่งสามารถพัฒนาให้เกิดกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อาทิ การล่องแพชมระบบนิเวศ การศึกษาธรรมชาติ และกิจกรรมปลูกป่าชายเลน ทั้งนี้ศักยภาพทางวัฒนธรรมและทุนทางสังคม นอกจากความอุดมสมบูรณ์ทางระบบนิเวศแล้ว ชุมชนยังคงรักษารูปแบบวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม มีระบบเครือญาติที่เหนียวแน่น และยังคงดำรงประเพณีดั้งเดิมที่สะท้อนอัตลักษณ์ท้องถิ่นไว้ได้ดี เช่น ประเพณีทำบุญกลางบ้าน ประเพณีลอยกระทงแบบชาวบ้าน และกิจกรรมทอดผ้าป่าเพื่อการอนุรักษ์ป่าชายเลน ซึ่งสอดคล้องกับงานของ จารุวรรณ นาคสุข (2563) ที่ระบุว่าความเข้มแข็งของทุนทางวัฒนธรรมเป็นปัจจัยสนับสนุนสำคัญต่อการออกแบบกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่มีฐานอยู่ในชุมชน เพราะทำให้เกิดการเชื่อมโยงระหว่างคนกับพื้นที่อย่างลึกซึ้งและความพร้อมของผู้นำและเครือข่าย จากการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชนและภาคีเครือข่าย ผู้วิจัยพบว่าชุมชนมีผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ มีประสบการณ์การจัดการกลุ่ม และมีความสามารถในการเชื่อมโยงกับหน่วยงานภายนอก เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล โรงเรียน สถานีนามัย และกลุ่มวิสาหกิจชุมชนอื่น ๆ ซึ่งช่วยส่งเสริมการบูรณาการทรัพยากรและองค์ความรู้ สอดคล้องกับงานของ สอดคล้องกับแนวคิดของ ธัญธรณ์ ตันโน และคณะ (2566)

ที่เสนอว่า การท่องเที่ยวชุมชนที่ประสบความสำเร็จต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของ “ภาวะผู้นำชุมชนที่มีวิสัยทัศน์ เครือข่ายที่เข้มแข็ง และการมีส่วนร่วมของคนในท้องถิ่น” ซึ่งเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์บนฐานเอกลักษณ์ของชุมชนให้ยั่งยืนได้จริง ข้อมูลจากการศึกษาบ้านคลองตาเพิ่มพบว่า ปัจจัยเหล่านี้ปรากฏอย่างชัดเจน โดยเฉพาะการรวมกลุ่มของคนในพื้นที่เพื่อจัดการทรัพยากรท้องถิ่น และส่งเสริมกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงนิเวศร่วมกับหน่วยงานภายนอก นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังสะท้อนแนวโน้มความสนใจของนักท่องเที่ยวในกลุ่มครอบครัว นักเรียน นักศึกษา และนักท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่เพิ่มขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับแนวโน้มการท่องเที่ยวหลังสถานการณ์โควิด-19 ที่นักท่องเที่ยวให้ความสำคัญกับกิจกรรมในธรรมชาติและพื้นที่เปิดโล่งมากขึ้น อันเป็นโอกาสสำคัญในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในระดับชุมชนอย่างยั่งยืน อีกทั้งงานวิจัยของ สมชาย ใจมั่นคง (2565) ระบุว่าพฤติกรรมการท่องเที่ยวของประชาชนไทยในยุคหลังโควิดมุ่งเน้นความเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่ชุมชน

เมื่อนำองค์ประกอบต่าง ๆ มาวิเคราะห์ร่วมกัน จะพบว่าศักยภาพของชุมชนบ้านคลองตาเพิ่มมิได้เป็นเพียงความพร้อมในเชิงกายภาพ หากแต่ยังมีมิติของทุนทางวัฒนธรรม ทุนทางสังคม และทุนทางมนุษย์ที่หลอมรวมกันอย่างกลมกลืน โดยมีความเข้มแข็งของชุมชนเป็นแกนกลาง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community-Based Tourism) ที่เน้นให้ชุมชนเป็นเจ้าของทรัพยากร มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ และได้รับประโยชน์อย่างเป็นธรรม ดังนั้น การวิเคราะห์ศักยภาพของบ้านคลองตาเพิ่มจึงสามารถสรุปได้ว่า พื้นที่แห่งนี้มีคุณลักษณะครบถ้วนในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยต้องดำเนินการอย่างระมัดระวัง ไม่ให้เกิดการใช้ประโยชน์ทรัพยากรเกินสมควร และจำเป็นต้องมีการวางระบบการจัดการที่ชัดเจนเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวในอนาคต

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 2 พบว่าผลการดำเนินกิจกรรมพัฒนาผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวเชิงนิเวศภายใต้กรอบแนวคิด Community-Based Ecotourism (CBET) และกระบวนการวิจัยแบบกึ่งทดลองแสดงให้เห็นว่าการจัดกิจกรรมเชิงปฏิบัติการ (Participatory Workshops) ที่ออกแบบมาอย่างมีระบบสามารถสร้างความรู้ ความเข้าใจ และกระตุ้นการมีส่วนร่วมของชุมชนได้อย่างมีนัยสำคัญทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ โดยเฉพาะในประเด็นเรื่องการพัฒนาศักยภาพชุมชน การถ่ายทอดความรู้ระหว่างรุ่น และการสร้างความภาคภูมิใจในท้องถิ่น และการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม (Participatory Learning) การจัดกิจกรรมที่เน้นกระบวนการมีส่วนร่วม เช่น การออกแบบเส้นทางท่องเที่ยวโดยชุมชน การทดลองจำลองกิจกรรมต้อนรับนักท่องเที่ยว และการอนุรักษ์ป่าชายเลน ทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้แบบประจักษ์ (Experiential Learning) ซึ่งช่วยเสริมสร้างความเข้าใจในหลักการของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้อย่างลึกซึ้ง สอดคล้องกับงานของ พัทธราภา เจริญดี (2564) ซึ่งชี้ว่า กิจกรรมเชิงปฏิบัติการที่มีลักษณะของการลงมือทำร่วมกันสามารถสร้างทั้งความรู้ และทักษะใหม่ ๆ ให้กับชุมชน โดยเฉพาะเมื่อมีการถอดบทเรียนร่วมกันหลังสิ้นสุดกิจกรรม ทั้งนี้การเปลี่ยนแปลงเชิงพฤติกรรมของกลุ่มเป้าหมาย จากแบบประเมินก่อนและหลังเข้าร่วมกิจกรรม (Pre-Post Test) พบว่ากลุ่มตัวอย่างมีคะแนนด้านความรู้ ทักษะ และพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ โดยเฉพาะความเข้าใจในแนวคิดการใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน และความตระหนักในบทบาทของตนเองในการจัดการท่องเที่ยว สอดคล้องกับงานของ ภัทราวดี สุนทรกุล (2565) ที่พบว่าการจัดกิจกรรมที่เน้นการเปลี่ยนแปลงทางพฤติกรรมต้องควบคู่ไปกับการสร้างแรงจูงใจภายในชุมชน เช่น การยกย่องกลุ่มต้นแบบ หรือการให้โอกาสในการเป็นผู้นำกิจกรรม

การเชื่อมโยงทุนมนุษย์ในชุมชน กิจกรรมการพัฒนาองค์ความรู้ยังเป็นกลไกสำคัญในการเชื่อมโยงทรัพยากรบุคคลในชุมชน โดยเฉพาะเยาวชนและผู้สูงอายุ ซึ่งได้แสดงบทบาททั้งในฐานะผู้เรียนและผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้แบบข้ามรุ่น (Intergenerational Learning) อย่างแท้จริง

สอดคล้องกับแนวคิดของ UNESCO ที่เสนอว่าการพัฒนาท้องถิ่นอย่างยั่งยืนต้องมีการถ่ายทอดองค์ความรู้ข้ามรุ่น เพื่อไม่ให้สูญเสียอัตลักษณ์ท้องถิ่นและสร้างสำนึกความเป็นเจ้าของพื้นที่ในคนรุ่นใหม่ และบทบาทของกิจกรรมต้นแบบในกระบวนการจัดการตนเองของชุมชน การดำเนินกิจกรรมในลักษณะต้นแบบ (Pilot Activities) ยังส่งผลต่อความสามารถในการจัดการตนเองของชุมชนในระยะยาว โดยชุมชนได้ฝึกฝนการวางแผน การบริหารงาน การแบ่งบทบาทหน้าที่ และการประเมินผลกิจกรรมอย่างมีระบบ ซึ่งสามารถนำไปสู่การพัฒนา รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวของตนเองในอนาคต งานวิจัยของ สนิ่นารท ทองประเสริฐ (2560) สนับสนุนประเด็นนี้โดยระบุว่า การฝึกปฏิบัติโดยมีการสะท้อนผลและพัฒนาต่อยอดภายในชุมชนเอง เป็นกลไกสำคัญในการสร้างความมั่นคงของระบบการจัดการโดยชุมชน จากองค์ประกอบทั้งหมดดังกล่าว ผู้วิจัยเห็นว่าการพัฒนาและจัดกิจกรรมต้นแบบในงานวิจัยครั้งนี้ได้บรรลุวัตถุประสงค์ในเชิงการสร้างความรู้ การกระตุ้นการมีส่วนร่วม และการสร้างกลไกการจัดการโดยชุมชนอย่างแท้จริง อีกทั้งผลลัพธ์ที่ได้ยังสามารถนำไปพัฒนาเป็นกิจกรรมที่ต่อยอดได้ในเชิงพาณิชย์และอนุรักษ์ โดยไม่ละทิ้งความยั่งยืนของทรัพยากร ซึ่งทั้งหมดนี้สะท้อนให้เห็นถึงความสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนเชิงนิเวศในระดับชาติและสากลซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของธนวิทย์ เพียรดีและคณะ (2568) ที่เน้นรูปแบบการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานในการจัดสัมมนาทางการท่องเที่ยว ซึ่งพบว่ากระบวนการลงพื้นที่จริง ทำให้นักศึกษาเกิดการเรียนรู้จากสถานการณ์จริง และชุมชนเองก็มีส่วนร่วมอย่างมีความหมาย ซึ่งเชื่อมโยงกับผลการดำเนินกิจกรรมในพื้นที่บ้านคลองตาเพิ่ม ที่เน้นการเสริมสร้างความร่วมมือผ่านกิจกรรมลงพื้นที่ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการจัดเวทีระดมความคิดเห็นร่วมกันอย่างต่อเนื่อง

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 3 พบว่าการวิเคราะห์กลยุทธ์ในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนบ้านคลองตาเพิ่มอิงตามหลัก SWOT และ TOWS Matrix ซึ่งได้ถอดรหัสจากบริบททางธรรมชาติ เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของชุมชน สู่การออกแบบแนวทางพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยมีแก่นของการมีส่วนร่วม (Participation) และความยั่งยืน (Sustainability) เป็นหัวใจสำคัญในการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ โดยกลยุทธ์ที่ได้นั้นมีได้ตั้งอยู่บนพื้นฐานทางทฤษฎีเท่านั้น หากแต่ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนอย่างแท้จริง และสามารถนำไปปฏิบัติได้จริงในเชิงพื้นที่

การบูรณาการกลยุทธ์ 4 มิติ: SO, WO, ST, WT กลยุทธ์ที่ได้นั้นสะท้อนให้เห็นถึงความครอบคลุมของประเด็นทั้งด้านโอกาส ภัยคุกคาม จุดแข็ง และจุดอ่อน โดยสามารถอภิปรายเชิงลึกได้ดังนี้

1) กลยุทธ์ SO (ใช้จุดแข็งเสริมโอกาส) กลยุทธ์กลุ่มนี้มุ่งใช้ศักยภาพที่มีอยู่ในชุมชน เช่น ความหลากหลายของทรัพยากรธรรมชาติ ความเข้มแข็งของวิถีวัฒนธรรม และความพร้อมของผู้นำ เพื่อต่อยอดสู่การสร้างผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวที่มีความเฉพาะถิ่น เช่น การพัฒนาเส้นทางล่องแพ การจัดกิจกรรมปลูกป่าชายเลน และการตั้งฐานเรียนรู้วัฒนธรรม ซึ่งสอดคล้องกับงานของ บุญยง วัฒนธำรง (2561) ที่เสนอว่าการใช้จุดแข็งด้านวัฒนธรรมและธรรมชาติในชุมชนจะช่วยสร้างคุณค่าเพิ่มให้กิจกรรมท่องเที่ยวและทำให้เกิดการกระจายรายได้ในระยะยาว

2) กลยุทธ์ WO (ใช้โอกาสลดจุดอ่อน) ในมิติของการพัฒนาคน กลยุทธ์ WO เน้นการใช้โอกาสจากหน่วยงานภายนอก เช่น สถานศึกษา ภาครัฐ หรือภาคีเครือข่าย เพื่อเข้ามาเสริมจุดอ่อนของชุมชน เช่น การขาดบุคลากรที่มีความรู้ด้านการจัดการท่องเที่ยว การพัฒนาเยาวชนให้เป็นมัคคุเทศก์ท้องถิ่น และการฝึกอบรมเชิงทักษะเฉพาะด้าน เช่น การทำบัญชี การตลาด และการสื่อสารออนไลน์ ซึ่งสอดคล้องกับข้อค้นพบของวรรณา ศรีสุข (2563) ที่ระบุว่า การบูรณาการความร่วมมือจากภาคีเครือข่ายสามารถลดช่องว่างทางศักยภาพของชุมชนได้ โดยไม่ทำให้เกิดการพึ่งพิงมากเกินไป

3) กลยุทธ์ ST (ใช้จุดแข็งลดอุปสรรค) เพื่อรับมือกับความเสี่ยง เช่น การท่องเที่ยวเกินพิกัด การบุกรุกทรัพยากร หรือการครอบงำของภาคเอกชน กลยุทธ์กลุ่มนี้เน้นการใช้ความเข้มแข็งของชุมชน เช่น ระบบเครือญาติ และการรวมกลุ่มของผู้นำท้องถิ่นในการจัดตั้งกติกาชุมชน การกำหนดโควตาการเข้าชม และการตรวจสอบภายใน ซึ่งมีความสอดคล้องกับหลักการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนโดยชุมชนควบคุมตามงานของ อังคณาชวนชม (2562) ที่เสนอว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศควรมีระบบการควบคุมภายในชุมชนเพื่อลดผลกระทบเชิงลบต่อสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมท้องถิ่น

4) กลยุทธ์ WT (หลีกเลี่ยงจุดอ่อนและอุปสรรค) กลยุทธ์นี้ใช้เพื่อสร้างความยืดหยุ่นและความมั่นคงให้แก่การพัฒนา เช่น การตั้งกองทุนเพื่อการฟื้นฟูทรัพยากร การกำหนดพื้นที่อนุรักษ์ และการใช้กติกาชุมชนในการคัดกรองกิจกรรมที่ไม่สอดคล้องกับแนวทางเชิงอนุรักษ์ ซึ่งสะท้อนแนวทางขององค์การนานาชาติ เช่น UNWTO ที่เน้นว่าการสร้างความยั่งยืนของแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศต้องมีระบบเตือนภัยและเครื่องมือเชิงนโยบายภายในระดับชุมชน

การออกแบบโมเดลกลยุทธ์เชิงระบบ การสังเคราะห์กลยุทธ์ทั้ง 4 ด้านนำไปสู่การพัฒนาโมเดลกลยุทธ์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศชุมชนบ้านคลองตาเพิ่ม ซึ่งประกอบด้วย 3 ส่วนหลัก ได้แก่

ปัจจัยนำเข้า (Inputs) ทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรม และทุนมนุษย์

กระบวนการ (Process) การมีส่วนร่วม การเรียนรู้ และการจัดการตนเอง

ผลลัพธ์ (Outputs) ความยั่งยืนทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม

โดยมีการวางกลไกเสริม เช่น คณะกรรมการบริหารการท่องเที่ยวชุมชน การจัดตั้งศูนย์เรียนรู้ และการใช้ฐานข้อมูลทรัพยากรเพื่อวางแผนพัฒนา ซึ่งสะท้อนรูปแบบที่สามารถต่อยอดในเชิงพื้นที่และสร้างต้นแบบให้กับชุมชนอื่นในระดับจังหวัดและระดับประเทศ โมเดลกลยุทธ์ที่ผู้วิจัยพัฒนาในครั้งนี้สามารถตอบสนองเป้าหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) โดยเฉพาะเป้าหมายที่ 11 เมืองและชุมชนที่ยั่งยืนและเป้าหมายที่ 15 การใช้ประโยชน์จากระบบนิเวศอย่างยั่งยืนซึ่งทำให้เห็นว่าแนวทางการท่องเที่ยวเชิงนิเวศไม่ใช่เพียงกิจกรรมเชิงเศรษฐกิจ แต่เป็นเครื่องมือในการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อมพร้อมกัน นอกจากนี้ ผลการวิจัยของผู้วิจัยยังสอดคล้องกับงานศึกษาของ ธัญรัตน์ คงนุ่น และคณะ (2568) ซึ่งทำการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวชุมชนเชิงนิเวศในพื้นที่สามชุมชน ได้แก่ นครชุม นาบัว และน้ำกุ่ม โดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงของคนในชุมชน ทั้งการออกแบบกิจกรรม การเลือกจุดแวะท่องเที่ยว และการถ่ายทอดเรื่องราวท้องถิ่นผ่านสื่อดิจิทัล ซึ่งสะท้อนถึงความสำคัญของการสร้างความรู้สึกร่วมเป็นเจ้าของให้แก่สมาชิกในชุมชน ผลลัพธ์คือเกิดความผูกพัน และความยั่งยืนของแหล่งท่องเที่ยวในระยะยาว ซึ่งมีแนวโน้มสอดคล้องกับกลยุทธ์ ST และ WO ที่ผู้วิจัยได้ออกแบบไว้ในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของบ้านคลองตาเพิ่ม

องค์ความรู้ใหม่

เมื่อพิจารณาจากข้อมูลภาคสนามและการวิเคราะห์เชิงลึก ผู้วิจัยสามารถสังเคราะห์องค์ความรู้เชิงระบบที่เป็นบทเรียนสำคัญสำหรับการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน ได้ดังนี้

1. โมเดลกลยุทธ์การท่องเที่ยวเชิงนิเวศแบบมีส่วนร่วมของชุมชน (Participatory Ecotourism Strategy Model) งานวิจัยได้นำเสนอโมเดลที่เชื่อมโยงระหว่าง ปัจจัยนำเข้า (เช่น ทรัพยากรธรรมชาติ คนในชุมชน) กับ กระบวนการกลยุทธ์ (เช่น การอบรม การสร้างกิจกรรม การมีส่วนร่วม) และ ผลลัพธ์ที่คาดหวัง (เช่น ความยั่งยืนทางเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม)

2. องค์ความรู้ด้านการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน (Community-Based Ecotourism Management) พบว่าความรู้พื้นฐานที่ชุมชนมีอยู่ เช่น ความเข้าใจในธรรมชาติ วัฒนธรรม

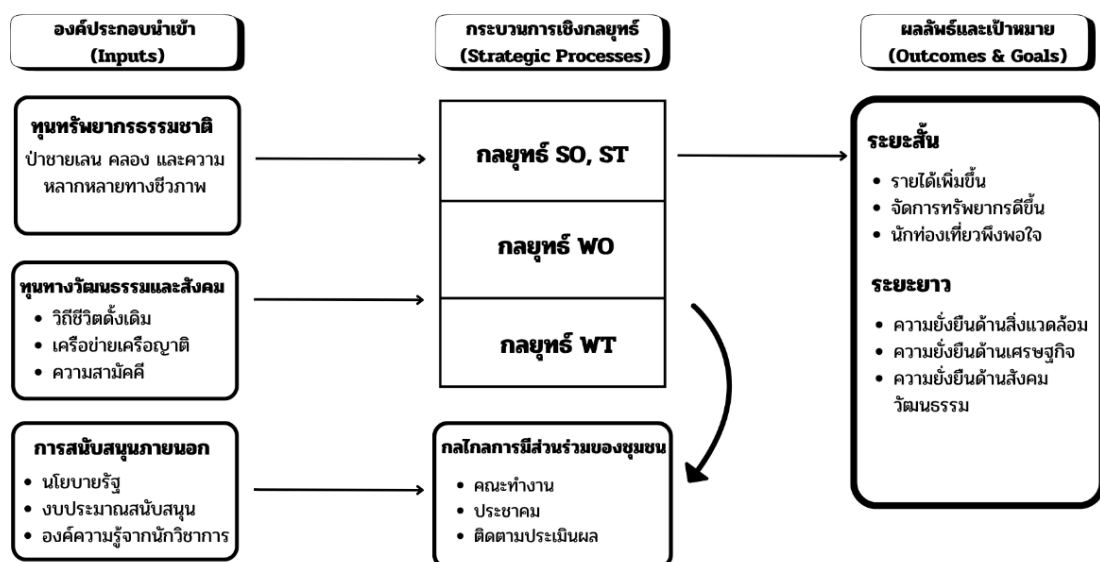

ท้องถิ่น และภูมิปัญญาชาวบ้าน เมื่อเสริมด้วยการจัดอบรมหรือกิจกรรมเชิงพัฒนา จะกลายเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มีศักยภาพสูงในการเป็น “เจ้าบ้านที่ดี” และนักสื่อความหมายท้องถิ่น

3. บทเรียนการออกแบบกิจกรรมที่ส่งเสริมความรู้และความภาคภูมิใจในท้องถิ่นกิจกรรมที่ทำให้ชุมชนได้มีโอกาส “ถ่ายทอดเรื่องราวของตนเอง” เช่น การออกแบบฐานการเรียนรู้ การพานักท่องเที่ยวไปเยี่ยมชมคลอง หรือป่าชายเลน ล้วนแต่เป็นกิจกรรมที่ช่วยเสริมสร้างความเข้าใจตนเอง (self-awareness) และความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ท้องถิ่น

4. หลักการประสานความร่วมมือแบบพหุภาคี (Multi-stakeholder Collaboration) การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ประสบความสำเร็จจำเป็นต้องมีความร่วมมือระหว่างหลายฝ่าย ทั้งภาครัฐ เอกชน ภาคการศึกษา และภาคประชาชน ซึ่งต้องอาศัยกลไกกลาง เช่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือศูนย์ข้อมูลท่องเที่ยวในการขับเคลื่อน

5. การวิจัยแบบกึ่งทดลองสามารถประยุกต์ใช้กับการพัฒนาเชิงพื้นที่ได้จริง แม้การวิจัยแบบกึ่งทดลองมักใช้ในสาขาสุขภาพหรือการศึกษา แต่จากการประยุกต์ในงานนี้พบว่ามีประสิทธิภาพสูงในการทดสอบแนวทางการพัฒนาและวัดผลลัพธ์เชิงพฤติกรรมของผู้เข้าร่วมในชุมชน

แผนภาพที่ 1 โมเดลกลยุทธ์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศชุมชนบ้านคลองตาเพิ่ม

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำไปปฏิบัติ

จากผลการวิจัยที่แสดงให้เห็นว่า “บ้านคลองตาเพิ่ม” มีศักยภาพสูงในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยใช้ต้นทุนทางธรรมชาติและวัฒนธรรมที่ชุมชนมีอยู่ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะทั่วไปที่สามารถนำไปใช้เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างยั่งยืนในพื้นที่ ดังนี้

1) ควรจัดตั้งคณะกรรมการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในระดับชุมชน โดยมีตัวแทนจากกลุ่มต่าง ๆ ในพื้นที่ เช่น ผู้นำท้องถิ่น กลุ่มเยาวชน กลุ่มแม่บ้าน ผู้สูงอายุ และผู้ประกอบการท่องเที่ยว เพื่อให้เกิดการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Management) อย่างแท้จริง

2) ควรจัดอบรมและพัฒนาองค์ความรู้แก่ประชาชนในพื้นที่ โดยเฉพาะในเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การสื่อสารการท่องเที่ยว การเป็นมัคคุเทศก์ท้องถิ่น และการจัดการฐานเรียนรู้ เพื่อยกระดับศักยภาพของคนในชุมชนในการรองรับนักท่องเที่ยวอย่างมืออาชีพ

3) ควรส่งเสริมการใช้สื่อดิจิทัลเพื่อการประชาสัมพันธ์ เช่น การสร้างเพจ Facebook ของชุมชน ช่อง TikTok หรือ YouTube เพื่อเผยแพร่กิจกรรมท่องเที่ยวและเรื่องราวของชุมชนให้เข้าถึงกลุ่มนักท่องเที่ยวยุคใหม่ ซึ่งสอดคล้องกับพฤติกรรมการบริโภคสื่อของนักท่องเที่ยวในยุคดิจิทัล

4) ควรสนับสนุนให้มีการออกแบบและจัดกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์อย่างต่อเนื่อง โดยยึดหลักการของการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community-Based Tourism: CBT) และการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) เพื่อให้กิจกรรมมีความหลากหลาย ทันสมัย และยั่งยืน

5) ควรมีการติดตามผลและประเมินผลกิจกรรมการท่องเที่ยวที่จัดขึ้น อย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ชุมชนสามารถเรียนรู้ ปรับปรุง และพัฒนาแนวทางให้ดียิ่งขึ้น และเพื่อให้สามารถสะท้อนเสียงของผู้เข้าร่วมทั้งในระดับนักท่องเที่ยวและชุมชนเองได้อย่างเป็นระบบ

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1) ข้อเสนอแนะระดับนโยบาย ควรผลักดันให้หน่วยงานระดับชาติ เช่น กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา หรือกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กำหนดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน เป็นยุทธศาสตร์หลักในแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ จัดตั้งกองทุนสนับสนุนการจัดการท่องเที่ยวในพื้นที่ทรัพยากรสำคัญ เช่น ป่าชายเลน พื้นที่ชุ่มน้ำ เพื่อให้ชุมชนพึ่งพาตนเองทางเศรษฐกิจโดยไม่ทำลายระบบนิเวศ รวมถึงบูรณาการหน่วยงานรัฐและท้องถิ่น สนับสนุนงานวิจัยและการพัฒนาโมเดลร่วมกับชุมชน

2) ข้อเสนอแนะระดับองค์กร องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรทำหน้าที่เป็นกลไกกลางประสานงานด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เช่น จัดตั้งศูนย์ข้อมูลกลาง พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่เหมาะสม (เส้นทางเดินป่าทางจักรยาน ป้ายสื่อความหมาย จุดชมวิว ท่าเรือเล็ก) และสนับสนุนงบประมาณเพื่อการฝึกอบรม พัฒนากิจกรรม และผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น อีกทั้งหน่วยงานการศึกษาในพื้นที่ควรมีบทบาทสร้างฐานความรู้ เช่น กิจกรรมภาคสนาม โครงการวิจัย หรือการฝึกปฏิบัติกับชุมชน เพื่อปลูกฝังเยาวชน ขณะเดียวกัน ภาคเอกชนควรเป็นพี่เลี้ยงสนับสนุนด้านการตลาด การจัดการธุรกิจ และช่วยพัฒนาผลิตภัณฑ์หรือกิจกรรมสร้างสรรค์ร่วมกับชุมชน

3) ข้อเสนอแนะระดับบุคคล ผู้นำชุมชนควรพัฒนาทักษะการจัดการ การสร้างเครือข่าย และการสื่อสาร เพื่อเป็นตัวแทนประสานงานกับภายนอก ประชาชนทั่วไปควรมีจิตสำนึกอนุรักษ์และทำหน้าที่เจ้าบ้านที่ดี โดยเฉพาะคนรุ่นใหม่ควรสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นและสร้างสรรค์กิจกรรมร่วมกับผู้สูงอายุ

บรรณานุกรม

- จารุวรรณ นาคสุข. (2563). การท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการพัฒนาโดยชุมชนในประเทศไทย. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ธนะวิทย์ เพียรดี, เบญจวรรณ ขุนฤทธิ์, อมราวดี คำบุญ และพัทธธิดา ทองอัม. (2568). การจัดการการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานสำหรับการจัดการสัมมนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน. *วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา*, 33(1), 174–188.
- ธัญวรัตน์ คงนุ่น, ธัญณัฏฐ์ เจริญพานิชย์ และสุภารัตน์ รัตนพงษ์. (2568). การยกระดับเส้นทางกรท่องเที่ยวชุมชนเชิงนิเวศ “นคร นา น้ำ” พื้นที่ชุมชน นครชุม นาน้ำและน้ำกุ่ม อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก. *วารสารสหวิทยาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 8(4), 1481–1498.

- บุญยง วัฒนดำรง. (2561). *กลยุทธ์การจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน*. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ธัญยธรณ์ ตันโน, ทักษ์ อุดมรัตน์, อัจฉรา ศรีพันธ์ และชนัดดา ภูหงส์ทอง. (2566). แนวทางพัฒนาการเรียนรู้ของผู้นำชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ บนฐานเอกลักษณ์ในเมืองรองของภาคเหนือตอนล่าง 2. *วารสารวิจัยวิชาการ*, 6(6), 237–254.
- พัชรภา เจริญดี. (2564). *การออกแบบกิจกรรมเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ*. (วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยบูรพา.
- ภัทรชาติ สุนทรกุล. (2565). *การวิเคราะห์ผลลัพธ์ของกิจกรรมพัฒนาแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในชุมชน*. (รายงานการวิจัย). กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนา.
- วรรณา ศรีสุข. (2563). *บทบาทของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนเชิงนิเวศ*. (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- สมชาย ใจมั่นคง. (2565). *แนวโน้มการท่องเที่ยวไทยหลังโควิด-19: โอกาสและความท้าทาย*. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์วิจัยเศรษฐกิจการท่องเที่ยว
- สำนักข่าวซินหัว. (2567). *รายงานสถานการณ์การท่องเที่ยวโลก (World Tourism Barometer)*. สืบค้นเมื่อ 10 กรกฎาคม 2568, จาก https://www.xinhua.com/china/412940_20240121
- สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอพระสมุทรเจดีย์ จังหวัดสมุทรปราการ. (2566). *พช.พระสมุทรเจดีย์ เดินหน้าจัดประเภทชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี*. สืบค้นเมื่อ 10 กรกฎาคม 2568, จาก <https://district.cdd.go.th/prasamutchedi/2022/02/25>
- สินีนารถ ทองประเสริฐ. (2560). *กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน*. (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- อมรรัตน์ พันธันรา. (2562). *แนวทางการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศชายฝั่งปากอ่าวไทยตอนบน*. กรุงเทพมหานคร: สถาบันสิ่งแวดล้อมไทย.
- อังคณา ชวนชม. (2562). *แนวทางการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนในพื้นที่อนุรักษ์ลุ่มน้ำภาคใต้*. (รายงานการวิจัย). กรุงเทพมหานคร: สำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจจากฐานชีวภาพ.